

ATALET

İsmet Emre

- Atalet, var oluşun eylemsel donukluğudur. Var olanın; işlevini bir süreliğine askıya alması, durdurması, içinde bulunduğu ortama kendini kapatması, kendi kapısına kilit vurmasıdır. Pasif bir geri çekilmedir atalet. Aktif geri çekilme gerilemeyi, bulunduğu yerin gerisine düşmeyi; pasif geri çekilme ise olduğu yere çakılmayı, hareket etmemeyi, kımıltısızlığı, donukluğu işaret eder. Eğer atalet aktif geri çekilmeyi işaret etse tatil kelimesi oradan türeyip özellikle modern zamanların sorumluluktan azade eğlence sığınaklarına dönüşemezdi. Var olanı, var oluşu garantiye alan bir duraklama anlamına geldiği için atalet vahametle birleşmesine rağmen kendine mevhum bir sığınak inşa eder ve 'dinlenme' ile akrabalık ilişkisi peyda olur. Kelimenin merkezinde, omurgasında yer alan 'donukluk', böylece 'dinlenme' elbisesi giyerek kendini sempatik görüş alanıyla sunar.

Tanrı kendi dışındaki bütün var oluşlara bir sınır tayin etmiş ve işlevini de o sınırlılık çerçevesinde belirlemiştir. Böylece her insan, her mekân, her süre, her oluş biçimi ve bunların kesişme noktasında bulunan her türden görünüşü sınırlılığa bağlı olarak kendiliğinden mukayyet hâle gelmiş ve o kayıtlılık, mutlaklığı aşındırmakla kalmamış, eylemi onun muharriki hâline getirmiştir. İnsan dâhil bütün varlıklar, içine virüs karışmış mutlaklık hüzmeleriyle varlıklarını sürdürdükleri için kesintililiğe, ara ve nefes vermeye, duraklara ihtiyaç duyarlar. İşte bu, sonsuzluğun içine yerleştirilmiş sonluluk duraklarının harcında atalet çimentosu gizlenir. Eyleyiş bir enerji biçimi olduğu, işlevine uygun bir yol izlediği için canlıları Tanrı'ya yaklaştıran eylemeyiş, duruş, atalet ise bir işlev reddi olarak onları yaratıcıdan uzaklaştırır. Her eylem; faili, olması gereken canlılık ile birleştirdiği için Tanrı'ya yaklaştıran, her durağanlık ise onu ölüm imgelerine yaklaştırdığı için Tanrı'dan uzaklaştırır. Bunun günlük hayattaki en belirgin uzantısı, teyakkuz ile uyku hâlidir. Teyakkuz, işleve uygun bir canlılığı işaret ederken uyku, işleve uygun bir ölüm

alanını tahattur ettirir. Zaten uykunun ataletin kardeşi olduğu hâlde kötücül imgelerle desteklenmemiş oluşu, onun doğasına uygun davranması ile ilgilidir. Çünkü özüne, mayasına uygunluk, fitrata uygunluk, oluş ve işleyiş amacına uygunluk varoluş gramerinin ışıltısını; özünden uzaklaşma, mayasına kir bulaşma, fitratından kopma da bir uyumsuzluk, iletişimsizlik ve geçişsizlik olarak varoluş gramerini soldurur, karartır ve kaosa dönüştürerek büsbütün yok eder. Atalet; burada bir eylem reddi olarak hakikatten uzaklaşmayı, durarak uzaklaşmayı, hakikat kendi peşinde koşulmayı buyurduğu için, ona ayak uyduramamayı, onun gerisinde kalmayı ve yorgunluğu yanına alarak bulunduğu yere çakılmayı imleyen bir duruş biçimi olarak ölüme yakın durur. Uykunun son aşamada atalet ve ölümlle ilişkilendirilmesine karşın uyanıklığın, uyandırmanın hareket ve hayat ile ilişkilendirilmiş olması, hep aynı mantığın doğal uzantılarıdır. Bunlardan dolayıdır ki atalet içre olan bütün canlılar hastadır ve gözlerini ölüme dikmiştir. Amacı durağanlık olmayan muharrikler de böyledir. Uyku ile uyanıklıkta olduğu gibi müzikte ve hayatta durakların da ezgiye dâhil oluşunun sebebi sessizlik ile durağın zaten kendiliğinden, doğası gereği öyle olmalarıdır. Sessizlik, sessizliğe uygun olduğu sürece vardır; durak, orada durduğu ve hareket etmediği sürece. Bu, varoluşlarına uygun davranan bütün göstergeler için böyledir ve varoluşu durağanlık gerektirenlerin durması bir atalet değil, yaratılış zorlamasıdır. Bütün bunların arasında, atalet ise varoluşu hareket ayarlanmış olanın durması veya kendini durdurmasıdır. Kavramın hastalıklı addedilişinin veya bazen de lanetlenmesinin altında yatan derin psikoloji donukluğa vurgu yapmasıdır. Eğer yüksek enerji harcamanın ardından bir mola, bir dinlenme ve yeniden başlamaya vesile teşkil eden bir ataletten bahsedilirse bu tatil; eğer içinde yeniden başlama enerjisi ön kabulü yoksa bu 'atıl' anlamına gelecektir. Atıl, tatilden farklı olarak ataletin hayattan koparıp aldığı, bir köşeye fırlattığı, bir daha kullanılma hesabı yapılmaksızın dondurduğu bir şeydir. Atıl, hakikatinden kopmuş gayrihakikilik, bütünden ayrılmış fraktal parça, estetikten arındırılmış donukluktur. Amacı donukluk olan mimarinin de heykeltıraşlığın da ataletin 'atıl' kısmına ait olmamasının sebebi; berrak bilinçlerle karşılaşır karşılaşmaz yapıların arasına yerleştirilen ayrıntıların o donukluğu geriye itmeleri, muhatabına ışıdayarak belli bir süreliğine bile olsa harekete geçmeleri, kendilerini göstermeleri, varoluş nefesi üflemeleri, ışık salmalarıdır.

Tanrı, sonsuzluk ve sınırsızlığına bağlı olarak evreni her saniye yok edip yeniden yarattığı için canlı bilinçlerde 'hareket', 'donukluğa' müreccahtır. Bitkiler, hayvanlar, insanlar, bedenler, bilinçler, tahayyüller hatta nesnelere hareket ederken hoş görünür. Hayat ölümden, canlı ölüden daha güzeldir... Rüzgâr eserken, güneş ışığını yayarken, deniz dalgalanırken, çiçek açarken, çekirge sıçrarken, beden yürürken, bilinç düşünürken, tahayyül hayal ederken güzel görünür. Çünkü hareket canlılığın derisi, hatta belki tenidir. Tam tersine esmeyen rüzgâr, ısıtmayan güneş, dalgasız deniz, çiçek açmayan dal, hareketsiz çekirge, donuk beden, düşüncesiz bilinç ve hayalsiz tahayyül hareket etmedikleri için varoluşlarından kopar, kendileri dışındaki bir düzlemin yabancı-

na dönüşerek yokluk zeminine çarparlar. İşte atalet, hareketin yerine hareket-sizliği ikame etmek suretiyle hayatın kendine özgü devinimini yok ettiği için kendinden kaçılması bir psikolojidir. Donukluğa vurgu yaptığından paslanmayı -çürümeyi değil, çünkü o aktif geri çekilmedir-, ankilozu, tutukluğu, kireçlenmeyi, dolayısıyla her neye musallat oldu ise onu yok etmeyi amaçlar. Bir yok etme atmosferidir atalet, neye rastlarsa önce durdurur, sonra mayıştırır, en nihayetinde yok eder.

Bireysel atalet beden ile ruhun sürekli tatile çıkması gibidir. Hiç çalışmamış, yorulmamış, didinmemiş ama tatili hak ettiğini varsaymış bir ömürçesine o tatilde hep bir şeyler eksik kalacak, kalp bir türlü mutmain olmayacaktır. Hak edilmiş durağanlık, tatlı bir yorgunluğu davet ederken hak edilmemiş durağanlık, içi tamamen boşaltılmış bir laktik asidi, ağrısına bile yabancı kalınmış bir yorgunluğu işaret eder. Atalete özgü yorgunluk hâli tam da bu ikinci kategorideki içi ve içeriği boşaltılmışlığa aittir ki özellikle modern zamanlarda ortaya çıkan depresyon buradan beslenmektedir. Depresyon, büyük oranda, her türden karşılaşmanın boşlaşmasından, o boşluğun içine dalan öznenin içerik yıkımının yarattığı durağanlıktan kaynaklanmaktadır. Bir boşlaşma hâli olarak depresyon nasıl ataletten besleniyor ise onun ortadan kaldırılmasının yolu da harekete iştirakten, eylemekten, eyleyişten geçmektedir. Böylece modern zaman inşacılarının; bağsız ve amaçsız meslekler, bütününe ne işe yaradığı bilinmeyen uğraşlar, beden işlevsizliği ve bilincin düşünceye yabancılaştırılmasından mütevellit, içeriği boşaltılmış uğraşlara muhatap olan insanları depresyondan kurtarmanın bir aracı olarak yine amaçsız uğraş anlamına gelen hobilerle buluşturmalarından daha doğal ne vardır? Hobi, bu yönüyle atalete giydirilmiş süslü kıyafet, onun yüz hatlarına inceliklerle çizilmiş makyaj, onu ustaca kamufle eden deri tabakasıdır. Metalik ve insansı görünen robotları insana biraz daha yaklaştırarak onunla özdeşleşmeye yönelik deri giydirme çabası ne ise modern zaman ataletini telafi etmenin bir yolu olarak hobi de odur.

Bireysel atalet tembelliği, enerjisizliği, donukluğu, ruhun ve beden hastalıklarını davet ederek bireysel ölüm alanlarını çoğalttığı için devletler bireylerine hareketi özendirecek telkinlerde bulunur. Çalışmanın zekâdan daha değerli olduğu, dünyayı yönetenlerin, amaçlarına ulaşanların zekilerden ziyade çalışanlar ve çalışkanlar olduğu yönündeki klişeleşmiş cümleler sadece bireyden başlayarak kolektife dönüşen aforizmalar değildir; aynı zamanda, varoluş amacı bu dünyada kendine yer edinmek olan, o edinişi doğal yeteneğiyle buluşturup gerçekten de kalıcı eserler ortaya koyan insanların Tanrısal bir iş yapmışlıklarına dair psikolojileri yaygınlaştırmanın da güçlü sloganları, hatta araçlarıdır. Haklı olarak Eflatun'dan beri mutluluğun tanımının bile insanın olmasını istediği şeye yaklaşması, yapmasını istediği şeyi yapması süreci biçiminde yapılmış olması ve her durumda isteğin gerçekleşmesinin belli oranda bir enerji ile o enerjiyi harekete geçirecek bir irade gerektirmesi yaklaşımı hâlâ makuliyetini korumaktadır. Bu manada tek tek canlılar için kımlıdayan,

hareket eden, enerji harcayan her şey kendi varoluşuna, dolayısıyla yaratıcısına yaklaşırken duran ve atalete gark olanlar da varoluşlarına ihanet etmenin cezası olarak O'ndan uzaklaşmaktadır.

Toplumsal atalet de bireysel ataletten büsbütün varestede değildir. Bireysel atalet, toplumsal ataleti beslediği gibi; toplumsal atalet de bireysel tembelliği özendirir. Devletler bakımından bireysel atalet kurumsal temsil bulduğunda çatıya dönüştüğü, teneffüs edilen havayı ataletle doldurduğu için bireylerin içindeki enerjiyi soğurup alabilir, onların hızını engelleyebilir ve burundan giren tembellik hissi ciğerlere dolarak oradan kalbe, kalpten zihne ulaşabilir. Zaten en yukarıdan başlayarak aşağıya yayılan haksızlık, adaletsizlik, liyakatsizlik, hukuksuzluk, benmerkezcilik, değersizlik gibi toplumsal sağlık gramerine aykırı uygulamalar bir tarafa bırakılsa bile bir atalet yuvası olarak tatillerin çokluğu ataleti özendirmenin yedeğine her durumda durağanlığı aldığı için kitlesel bir atalet özendiricisi kimliğiyle karşımıza çıkar. Tatilin, mesainin yerini; hobinin amacına uygun eyleyişin yerini alması birincilerin konumunu işgal ettiği ikincilerin önce geri çekilmesi, ardından da yok olması anlamına gelmektedir.

Bireysel ve toplumsal ataletin tamamen susturulduğu, enerjinin hâkim kılındığı bireyler önce umutlu, sonra mutlu; devletler önce güçlü, sonra tamamen güçlüdür; bireysel ve toplumsal ataletin coştığı beldelerde bireyler önce umutsuz, sonra mutsuz; devletler önce zayıf, sonra tamamen çökkün hâle gelir. Bu ikisi arasında olan bireyler umut ile umutsuzluk arasında, kâh umutlu kâh umutsuz, devletler de güç ile zafiyet arasında, çoğunlukla 'az gelişmişlik' yaftasıyla yaşar.

Bir varoluş biçimi olarak atalet; donukluğa, ölmeye ve ölüme vurgu yaptığı için nefesin içine yerleştirilmiş öldürücü bir iğnedir. Aldığımız her nefesi tekrar vermenin bir cezası olarak bütün eylemlerimizde kendini şöyle bir gösterir, durmamızı fısıldar. O fısıltıya kulaklarını kapatanlar oksijeni ha bire ciğerlerine ulaştırıp hücrelerini yeniler ve önlerine bakarken o fısıltıya kulak kabartanlar temiz havadan uzak, ha bire tozlanan, yıpranan hücrelerle mahkûm olarak buldukları yere çöker, ataletin simsiyah gölgesine maruz bütün renklerden habersiz dünyayı siyah beyaz olarak seyreder. Hobi, ataletin kurumsallaştığı beldelerde tek kişilik atmosfer temizleme hareketi, bir *evinin önünü temizleme* eyleyişidir. Tatil ise her an atalete yakalanma riski olan planlanmış küçük tuzaklardır. Ve elbette duygular, düşünceler, nesnelere, potansiyeller, enerjiler, canlılar, nesnelere, hiç fark etmez, atıl olan her şey diri diri toprağa gömülmüş görüngülerdir. Bakan ama görmeyen göz, heveslenen ama adım atmayan ayak, tutan ama kavramayan el, duyan ama eşlik etmeyen kulak, bilen ama konuşmayan ağız, düşünen ama dile getirmeyen akıl, hisseden ama belli etmeyen kalp ataletin kapısından içeri girmektedir. Ya son bir umut, küçük bir kımiltıyla dışarı çıkıp hayata merhaba diyecek veya o hipnozla içeri girip bir ömür canlı ceset olarak aramızda dolaşacak... Hayat ile ölüm arasında bazen atalet kadar incecik bir çizgi var...